

földrajza nem ismeretlen. De a hazai történelem- és földrajztanárok talán megfogadják Audigier másik két tanácsát: a probléma- és jelen-orientált megközelítés előtérbe helyezését, a mai kérdések és holnapai válaszok keresését.

François Audigier: Enseigner l'Europe: quelques questions à l'histoire et la géographie scolaires. [Európa mint tananyag. A történelem- és földrajzoktatás megújítása.] Recherche et formation: les enseignants et l'Europe. Institut national de recherche pédagogique, 1995 No 18. L'Europe? Objet de formation du citoyen. [Európa. Mit tanul róla az európai állampolgár?] Az „Enseigner l'Europe” [Európáról tanulni] c. konferencián elhangzott előadás szövege (Saint-Germain en Laye, 2003. március), nyomtatásban később fog megjelenni.

Eröss Gábor

ÖSSZEHASONLÍTÓ OKTATÁSKUTATÁS

Jó negyed százada már, hogy a kötet két szerzője ott van a nemzetközi és az összehasonlító pedagógiai kutatások élvonalában. Nemcsak elméleti és gyakorlati alapjait ismerik e diszciplínának, hanem mindazon szemléletbeli és kutatómódszertani változásokat is átértékelték, amelyeken a terület az elmúlt évtizedekben keresztülment. Márpedig, mint egy helyütt maguk is megjegyzik: különösen a második világháború után a pedagógiai komparatvizitika volt a pedagógiai kutatások egyik legdinamikusabban fejlődő ága, többek között azért is, mert képes volt egy sor olyan alapvető oktatási kérdést tematizálni, illetve rekonceptualizálni, amelyek más pedagógiai területeken vagy meg sem jelentek, vagy a kutatók etnocentrikus értelmezése miatt nem fejlődtek kellőképpen. Más kérdések mellett az olyasféle átfogó témákra, mint az oktatási globalizáció tendenciái, a globális és a lokális kapcsolatai és különbségei az oktatásban, nyelvi, nem, kulturábeli különbségek hatása az oktatásra, az oktatás fejlődése a posztkolonializmus és a posztmodern oktatás korszakában értelemszerűen az összehasonlító és a nemzetközi pedagógiai irány tudta leghamarabb s leginkább fontosságuknak megfelelően felhívni a figyelmet, s tudott róluk releváns információkat és értelmezéseket közölni.

Mégis: mint Crossley és Watson könyvéből világossá válik, kevés olyan területe lehet a társa-

dalomtudományi, s ezzel együtt a pedagógiai kutatásoknak, amely fontossága ellenére oly átfogó és időben is elhúzódó identitásproblémákkal küszködik, mint a nemzetközi és összehasonlító pedagógia. Sem az önmeghatározása, sem a tematikája, sem a céljai, sem a kutatási módszerei, sem a jövőbeni fejlődési tendenciái nem világosan meghatározottak vagy stabilak. Sokak számára még az sem világos, hogy valójában miben egyezik, és miben különbözik egymástól a pedagógiai komparatvizitika két nagy ága, a nemzetközi és az összehasonlító pedagógia. Mindezek nem voltak tisztázottak már a kezdetekkor sem, s nem lettek egyértelműbbé napjainkra sem.

Az *Összehasonlító és nemzetközi pedagógiai kutatás. Globalizáció, kontextus, különbségek* című kötettel Crossley és Watson célja nem az volt – nem is lehetett az –, hogy mindezeket a szakterületi-identitásbeli kérdéseket megválaszolja, e szakmai terület önazonosságát végérvényesen megfogalmazza. A szerzők sokkal inkább arra törekedtek, hogy bemutassák, milyen új kihívások kényszerítették ki az elmúlt évtizedekben az összehasonlító pedagógia rekonceptualizációját (még inkább: állandó rekonceptualizációit), s a terület legkoraibb alakulástörténeti mozzanataira, valamint az újkori kihívások természetére visszavezetve érthetővé tegyék, miért nem lehetett soha s nem lehet ma sem ez a terület egyértelmű elméleti alapokon nyugvó vagy kutatómódszertanilag élesen lehatárolt szakmai ág. Ezzel együtt kísérletet tettek arra is, hogy felmutassák, mik azok az értékek, amelyeket az összehasonlító pedagógia a szemléletével, megközelítésmódjaival, eredményeivel hozzá tudhat adni a pedagógiához általában, miért izgalmas, s reményeik szerint a jövő szakmai generációk számára is vonzó ez a terület.

A könyv alcíme előrevetíti, mintegy kijelöli a szerzők megközelítésének legfontosabb súlypontjait. A kötet ismétlődő témái közül a leggyakrabban – igaz, mindig más és más fénytörésben – a *globalizáció* kérdése kerül elő. Nyilvánvaló, hogy a szerzők értelmezésében ez jelenti a legmarkánsabb *külső*, társadalmi-történelmi kihívást az összehasonlító pedagógia – de általában is a pedagógiai elmélet és gyakorlat – számára. Még hangsúlyosabbá teszi számukra ezt a kérdést az, hogy megállapításuk szerint a globalizáció egyszerre eredményez két, látszólag ellentétes mozgásirányt (a nemzetközi és helyi – globális és lokális – egyszerre történő fölértékelődését) az oktatásban. Másrészt az *angol* szerzőpáros szemléletmódját nagymértékben befolyásolja az, hogy értelmezésükben – még ha ezt nem fejtik ki ki expliciten – a globalizáció

nemcsak a társadalmi folyamatok tekintetében általában, hanem az oktatás nemzetközi tektonikus mozgásaiiban is elszakíthatatlan folyamat a dekolonializációtól. A ma nemzetközi pedagógiai folyamatait Crossley és Watson számos mozzanatában mint a világ posztkoloniális oktatási korszakának pedagógiai tendenciáit látják és látatják.

Az alcím másik kulcsszava, a *kontextus* a komparatív pedagógiának egy másik, látszólag külső, valójában *belső* kihívására utal a szemléletváltásban. Mert ugyan a társadalmi kontextus mint külső faktor az, amelynek folyamatos változása ismét és ismét új jelentésekkel értelmezi át a (komparatív) pedagógiát s kényszeríti azt önmaga átértelmezéseire is, maga a felismerés, hogy az iskola nem érthető meg *pusztán* az iskolából belülről, vagyis hogy a pedagógiai jelenségek értelmezése a szélesebb társadalmi kontextusba ágyazottság nélkül nem történhet meg, az összehasonlító pedagógia benső felismerési folyamatainak eredménye. Természetesen Sadler erre vonatkozó, 1900-ban tett kijelentéseitől kezdve a marxista orientációjú pedagógiai értelmezéseken át a 20. században már számos összehasonlító pedagógiai irányvonal artikulálódott ennek jegyében, igaz, egymástól gyökeresen különböző módokon. A mai kor egyik nagy kérdése az, hogy miközben főképp a kulturális összehasonlító pedagógiai irányvonalon keresztül ez az elgondolás talán a leggyorsabban s legígéretesebben kibontakozó irány jelenleg a komparatív pedagógiai fejlődés vonalának közül, hogyan tud ez a megközelítésmód úgy feltárni releváns ismereteket a pedagógiában, hogy azok a korábbi félreértelmességek, esetleges szimplifikációk és vulgarizmusok csapdáit kikerüljék. E tekintetben azonban megnyugtató, hogy az eddigi eredmények, például az alig több mint egy évtizede alakult hongkongi egyetemi kutatóközpont, a Comparative Education Research Centre eredményei szubtilis ismeretekkel és értelmezésekkel gazdagították pedagógiai értésünket.

Az alcímben feltüntetett *különbség* (difference) kifejezés valószínűleg komplex módon utal többféle vonatkozásra. Arra, hogy *ez*, a mai pedagógiai komparatvizitika már nem *az*, mint volt a kezdetekben, hogy az összehasonlító és a nemzetközi pedagógiai irány nemcsak egymástól különbözik számos vonatkozásában, hanem ön maga korábbi állapotaitól is, vagy hogy ugyanaz a pedagógiai jelenség korántsem ugyanaz, hanem kultúránként alapjaiban más és más konstrukció, vagyis hogy a pedagógia kulturális különbségei különös jelentőségre tesznek szert a globalizáció kontextusában.

A nyolc fejezetből álló könyv első fejezetében a szerzők tisztázzák, hogy fő céljuk az összehasonlító pedagógia fejlődésének, elmúlt évtizedekbeli változásainak történeti-kritikai áttekintése, valamint az, hogy kritikai összefoglalásukkal hozzájáruljanak a terület fejlődéséhez, s egyben újabb kutatókat-kutatásokat stimuláljanak munkára e területen. Mint a pedagógiai összehasonlítás történeti okokkal (is) magyarázható jellegzetességét mutatják be azt a tényt, hogy a nemzetközi pedagógiai és az összehasonlító pedagógiai irányvonal két, egymást jócskán átfedő s ugyanakkor kiegészítő, önmagában és egymáshoz való viszonyában is csak roppant diffúzan körvonalazott terület. Ez a tudományban szokatlan fogalmi konfúzió, a területnek *ez* a különös *fuzzy jellege* – például az a tény, hogy még a vezető komparatív intézmények, folyóiratok, kutatók is szinte ötletszerűen beszélnek nemzetközi vagy összehasonlító pedagógiáról – azért teszi különösen bonyolulttá a könyv által kijelölt fejlődési jelenségek értelmezését, mert így lényegében megragadhatatlan az, hogy *egyáltalán mi és mivé* is alakult az elmúlt évszázadban a komparatív pedagógiában.

Végül is így szakmailag bölcs megoldásnak látszik a második fejezetben történeti kontextusba ágyazva leszögezni, hogy az összehasonlító és a nemzetközi pedagógia alapvető – a terület kialakulásának és első, több évtizedes történetének legelőbből fakadó – természete a multidiszciplinaritás és diverzitás. Többek között ezzel magyarázható, illetve ebbe a fogalmi keretbe ágyazható be az a tény, hogy a komparatív pedagógiának vég nélkül sorolhatók – ahogy ezt a szerzők részint meg is teszik – az egymással sokszor szinte semmilyen fogalmi koherenciát nem mutató önmeghatározásai és cél-, illetve funkció-megjelölései, akár csak az, hogy a terület országos, regionális és nemzetközi intézményei között (pl. UNESCO, WCCES stb.) ugyanúgy találunk pozitivistát, mint az azt jócskán meghaladó társaságokat, vagy közvetlenül politikai-oktatáspolitikai indíttatási intézményeket éppúgy, mint elméleti munkára, kutatásra vagy a gyakorlatra orientálókat.

A harmadik fejezet logikus módon azokat a nehézségeket veszi számba, amelyek az összehasonlító és nemzetközi pedagógiai kutatásokban a fentebbi jellemzőkből, vagyis a terület komplexitásából, politikai érdekeknek való állandó kiszolgáltatottságából (de legalábbis annak a politikusok részéről szünetlen megnyilvánuló szándékából), a globális és a lokális érdekek és értelmezések feszültségeiből elkerülhetetlenül következnek. Crossley és Watson nem feledkezik

meg arról, hogy rávilágítson, az adatok esetleges torzítottsága és pontatlansága miképpen nehezíti meg az összehasonlító kutatások kivitelezését; de ebben a kérdésben kevésbé mélyülnek el, s kevésbé törekszenek a téma szakmai-módszertani részleteinek árnyalt föltárására, mint azt a kérdés valójában megkövetelné. Többet látunk tehát a kutatási nehézségek külső, mint benső (szakmai, speciális kutatás-módszertani) okaiból.

A könyv eddigi megállapításait részlegesen összefoglaló és továbbgondoló negyedik fejezetet követően a szerzők megpróbálják bemutatni a komparatív pedagógia megújuló irányvonalait. Az általános kutatási kérdések elemzése után a hatodik fejezetben például – a könyv terjedelméhez képest feltűnően bőven – foglalkoznak a szerzők a kormányok, a nem kormányzati szervek, az oktatási fejlesztés kérdéseiben érdekelt két és többoldalú szervezetek, a fejlett és kevésbé fejlett országok kormányai és az oktatás kérdéseiben érintett más résztvevők kölcsönös kapcsolatainak elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Eközben a szerzők kénytelenek arra is utalni, hogy a gazdagabb és szegegyebb országok közötti átadó-átvevő viszony a neokolonializmus új, oktatásügyön keresztül (is) megvalósuló formáit jelenti a globalizálódó világban – de legalábbis így is látható és értelmezhető mindez –, miközben önmagában is súlyos elméleti, oktatáspolitikai és gyakorlati kérdéseket vet fel az oktatási folyamatok kritikátlan transzferje. Vagyis az, hogy kulturális, kontextuális okokból *egyáltalán* elképzelhetőek- és helyesek-e az ilyenféle export-import igyekezetek a pedagógiában.

E ponton már világosan látszik, hogy egyszerre többfelé, de csupa nagyon izgalmas szakmai irányba vezethetnek a könyv logikai szálai, s a szerzők élnek is ezzel a lehetőséggel. Bővebb vagy szűkebb terjedelemben, s a következő fejezetekben számos fontos kérdésre világítanak rá. Például arra, hogy mit jelent a pedagógiai komparatívisztika szempontjából az, hogy maga a szakterület is mint kutatási terület, globalizálódik. S azzal, hogy Kína, s rajta kívül általában is Kelet- és Délkelet-Ázsia, illetve a világ több más régiója is belép a komparatív pedagógiai kérdésekben aktívan kutató-fejlesztő régiók közé, drámai változásokat hoz a kutatási szemléletben, a kutatások gyakorlati lehetőségeiben, sosem volt lehetőségeket, de egyben egyre fokozódó gondokat is, a kulturális értelmezhetőség kérdéseiben.

E pontról széttekintve már az olvasó számára is evidencia, miért állították a szerzők korábban többször is, hogy a pedagógiai kérdések kutatásának és a gyakorlati fejlesztésnek (egyik) kulcs-

területévé az összehasonlító és nemzetközi pedagógiai kutatások lettek a 20. században, s hogy ezzel együtt az összehasonlító és nemzetközi pedagógiai kutatások kulcskérdésévé már hosszabb ideje a kultúra és a kontextus lett, s nyilván még hosszabb ideig ezek is maradnak a meghatározó kérdések. Igaz, ahhoz, hogy e témák valóban releváns módon, jelentésten legyenek jelen, s működjenek mind a pedagógiában érdekelt szakemberek, mind pedig a politika és a hétköznapi emberek világában, a korábbiakhoz képest feltétlenül gondosabban kell tisztázni a komparatív, például nagy volumenű (IEA, OECD stb.) oktatáskutatás, az oktatáspolitikai (policy) és a gyakorlat közötti viszony jellegét, s erősíteni kell a közöttük lévő, illetve kidolgozandó szálakat. A kötet további fejezetei ezekkel a témákkal foglalkoznak.

Crossley és Watson kötete logikusan fölépített, informatív, s kritikai megközelítése miatt egyben a szerzőknek a pedagógiai komparatiztika különböző szintjein végzett több évtizedes munkája eredményeként kialakított személyes értelmezését is világosan tükröző szakkönyv. A korrekt és bő szakirodalom-jegyzék önmagában történeti lenyomata e pedagógiai terület utóbbi évtizedekbeli alakulásának, jól használható forrás mind a területtel most ismerkedők, mind a már jártasabbak számára.

Kellő pillanatban született meg ez a munka, hiszen a szakterület egy évszázadnyi működését követően helyénvalónak látszik megállni és összegezni-újraértelmezni a már elvégzett munkát, ugyanakkor a legutóbbi évtized globalizációs robbanásának erőterében elkerülhetetlen az újragondolás és a jövőbeni stratégiák kialakítása e szakterületen. S különösen azért, mert – és ezt a pedagógiai összehasonlítás kérdéseiben korábban még nem involválódott szakemberek és laikusok is érzik – a pedagógia és a társadalmak újabb fejleményei miatt leginkább éppen ez a szakterület vált megszólítottá a pedagógiai kutatások széles körében. Kérdően, számon kérően és (olykor talán túlzottan is) reménykedően tekintenek rá. Miközben ebben a helyzetben utólagosan, minden eredményével és egyenetlenségével együtt visszamenőleg is legitimalizálnia kell magát a komparatív pedagógiának, gazdagon tagolt s jól alkalmazható ismeretek nyújtását várják el tőle, megfelelően szofisztikált elméleteket és a gyakorlatra vonatkozó magyarázatokat a pedagógiai jelenségekre vonatkozóan, valamint értő segítséget a jövőre vonatkozó stratégiák kialakításában. Mintha a körülmények előre nem pontosan kikalkulálható alakulása folytán száz év után *most jött volna el az összehasonlító és*

nemzetközi pedagógia igazi pillanata, amely miatt szükségképp mérlegre kell állítani az egész területet s kialakítani a jövőjét.

Miközben ezt a feladatot finoman ismerte fel és válaszolta meg e kötetben Crossley és Watson, egy másik szándékukat csak kisebb részben tudták teljesíteni. Mert bár a könyv jó eséllyel további kutatásokra inspirálhat olyanokat, akik talán e kötetnek köszönhetően is fogékonyakká váltak a globalizációból, a világ nemzetköziesedéséből fakadó összehasonlító pedagógiai kérdésekre, s talán kedvet is kaptak ezek további megvizsgálására, netán az oktatáspolitikai és a komparatív pedagógia közös területeinek művelésére, sajnos éppen a kultúra és a kontextus, a két nagy kulcs-terület vizsgálatához mintha kevesebb motivációs háttérrel tudott volna nyújtani ez a könyv. Mert bár a szerzők korrekt módon s nagy bőségben említenek ide vonatkozó neveket és munkákat is, bemutatnak számos eredményt és elismerik ezek relevanciáját, izgalmas elméleti és gyakorlati problémákat érintő kérdéseket tesznek föl a kontextusra és kultúrára vonatkozóan, a könyvből mégsem világlik ki eléggé, miért s mennyire izgalmasak és relevánsak *valójában* ezek a területek, mennyire mélyen múlik az egész pedagógiai komparatvizitika jövője rajtuk.

(Crossley, Michael and Watson, Keith: *Comparative and international research in education: Globalisation, context and difference*. London: RoutledgeFalmer. 2003. 177 p.)

Gordon Györi János

DROG, SZEX, TÉVESZMÉK

Székel József Iván könyve azzal a céllal készült pedagógusok számára, hogy a fiatalok életében, életvezetésében, egészségvédelmében felmerülő mindennapi problémájával szemben szakszerű segítséget, támaszt tudjanak nyújtani. A könyv érdekessége, hogy nem egészségtan tanároknak, egészségügyi főiskolát végző szakembereknek, nota bene orvosoknak készült mentálhigiéniés tankönyv, hanem minden pedagógusnak készülöknek, legyen bármilyen szakos is, ahogy a szerző előszavában megfogalmazza: „*az egészségnevelés nem a mentálhigiéniét, vagy biológiát tanító szaktanárok szakfeladata, hanem minden a fiatalokkal hivatásból foglalkozó szakembernek közös ügye*”. Vagyis

minden leendő tanár számára a felsőfokú képzés keretében egyik meghatározó feladatává válik, illetve kellene, hogy váljon a korszerű ismeret, információ.

E célból készült el a könyv jól tagoltan, olyan érthető, leíró nyelvezettel, amely egyszerűen élvezhető és könnyen megérthető a nem speciálisan képzett egészségügyi szakemberek számára. A négy nagy fejezet 30 alfejezetből áll, világosan, logikusan szerkesztve.

A könyv címében is szerepelnek mindazon témakörök és szakterületek, amelyek a legnagyobb kihívást, veszélyt jelentik a fiataloknak, a különböző drogok, a lelki betegségek, a szex és az egészség megőrzése.

A drogfogyasztás trendje, mint ismeretes egyre emelkedik és egyre fiatalabb korosztályt kerít hatalmába. Nem véletlenül került ez a téma az első fejezetbe. Az alapfogalmak tisztázása után a kialakult függőséget írja körül a szerző. A különböző típusú és fajtájú kábítószerrel tárgyszerű felsorolása után a megvonási tüneteket részletezi, különös figyelmet szentelve a pszichés hatásának. A drogkarrier lassan alakul ki, szinte a környezet számára kezdetben észrevétlenül. Nemcsak azért, mert a kezdeti adagok lényegesen kevesebbek, mint a később fogyasztottak, így a tünetei sem dominánsak az elején, hanem mert a környezet is kezdetben értetlenül, de főleg készületlenül áll a drogfogyasztáshoz. A kezdeti hártás után a tehetetlenség lesz úrrá a szülőkön és gyakran a tanárokon is. Ezért nagyon fontos ez a könyv, amely segít a felkészülésben, felkészítésben, tény és tünet megállapításban. Praktikus útmutatót ad a drogfogyasztás általános gyanújeleinek egyszerű felismerésében.

A drog törvényi szabályozásának ismertetése rámutat a mai magyar társadalom által elfogadott válaszra, a hazai drogpolitikára.

Mint tudjuk az ember egyik legfontosabb létező feladata az örömszerzés. A hozzájutás egyik téves módja ma a droghasználat. Mindazt az örömet, melyet „józanul”, a kiegyensúlyozott életben és kapcsolati hálóban – legyen az családi, baráti, vagy párkapcsolati –, ha nem sikerül elérni, vagy a kortársak hatására, viselkedésük utánzására, a beilleszkedés kedvéért, vagy önbizalom hiányában gyakran mindez a különböző drogokkal próbálják pótolni. A természetes örömszerzés hiánya, vagy a meglévő örömök hatásának fokozásaként művi úton, segítő szerekkel jöhet létre. Mindennek a mechanizmusnak jó ismerője a szerző. Hogy ki válik mégis drogfogyasztóvá, illetve függővé, az különböző hajlamosító tényezőktől is függ.